

شناسایی و اولویت بندی مهمترین عوامل مؤثر ناشی از تحریم در تأخیر بهره‌برداری سرمایه گذاران از طرح‌های صنعتی با استفاده از تکنیک دلفی و تحلیل ساختاری (مورد مطالعه شرکتهای صنعتی زنجان)

فیروزه حاج علی اکبری

استادیار گروه مدیریت، دانشکده مدیریت، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران

Email: frouzehajialiakbari@gmail.com

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۹/۰۱ * تاریخ پذیرش ۹۹/۱۲/۱۵

چکیده

هدف این پژوهش شناسایی و اولویت بندی مهم‌ترین عوامل مؤثر ناشی از تحریم در تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی می‌باشد. این پژوهش یک پژوهش اکتشافی است که با استفاده از نظرات کارشناسان و مدیران و خبرگان صنعت و مدیران شرکت‌های درگیر در بهره‌برداری طرح‌های صنعتی استان زنجان سعی در شناسایی این عوامل نموده است. پژوهش به لحاظ هدف از نوع پژوهش‌های کاربردی است. در این پژوهش از تکنیک تحلیل ساختاری و نرم افزار میک مک استفاده شده است و نمونه انتخاب شده برای شرکت در گروه مصاحبه روش دلفی، کارشناسان و مدیران و خبرگان صنعت و حوزه تجارت بین‌الملل و مدیران شرکت‌های درگیر در بهره‌برداری طرح‌های صنعتی استان زنجان بودند، تعداد ۳۳ نفر به‌عنوان گروه دلفی پس از مصاحبه و شناسایی عوامل به پرسشنامه‌های پژوهش پاسخ دادند. نتایج نشان داد که اولین عامل تأثیرگذار ناشی از تحریم در تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی، عامل افزایش تمام هزینه‌های تمام شده محصولات است همچنین افزایش نرخ ارز در ایران به‌عنوان یک متغیر اساسی از تولیدات گرفته تا واردات و صادرات را به خود اختصاص داده است. همچنین محدودیت گشایش ال سی‌ها عامل دیگری است که بر افزایش هزینه تمام شده محصولات تأثیر دارد. محدودیت در انتقال ارز عامل دیگری است که در تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی بسیار مهم است چون خریدهای خارجی و واردات کالاهای صنعتی نیازمند ارز بوده و عدم انتقال ارز به داخل موجب تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی می‌شود.

کلمات کلیدی: تحریم، تحلیل ساختاری، تأخیر در بهره‌برداری، طرح‌های اقتصادی و بازرگانی.

۱- مقدمه

یکی از پدیده‌های بسیار قابل توجه دهه‌های اخیر در اقتصاد جهانی، درهم‌آمیزی و ادغام متزاید اقتصادهای ملی در اقتصاد جهانی است که آثار آن را می‌توان در افزایش بازرگانی بین‌المللی، جهانی‌شدن تولید و جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ملاحظه کرد. متعاقب مقررات زدایی در بازارهای مالی در سراسر جهان و تحول رو به گسترش تکنولوژی اطلاعات، بازارهای مالی نیز به سرعت آزادسازی شده‌اند و با بین‌المللی شدن روزافزون خدماتی چون بانکداری، بیمه، تبلیغات، حسابداری، ارتباطات و رسانه‌های همگانی الگوهای مصرف و تقاضا در سراسر جهان دگرگون گشته و با حضور گسترده شرکت‌های چندملیتی وسایل ادغام هر چه بیشتر در اقتصاد جهانی فراهم گردیده است (Kotler, 2011).

تجارت بین‌الملل با روابط تجاری میان کشورها سروکار دارد و ابستگی متقابل حاصل از این روابط از جهت رفاه اقتصادی اکثر کشورها اهمیت زیاد دارد. روابط تجاری میان کشورها با روابط اقتصادی میان بخش‌های مختلف یک کشور تفاوت دارد. آنچه همواره به‌عنوان یک تهدید در راه توسعه بازرگانی بین‌الملل مطرح بوده است، تحریم‌های کشورهای و نهادهای خارجی علیه ایران بوده است. تحریم هرگونه فعالیتی است که به‌وسیله یک یا چند کشور (فرستنده)، در صحنه بین‌الملل، علیه یک یا چند کشور دیگر (هدف)، با قصد تنبیه دولت‌ها، به‌وسیله محروم ساختن آن‌ها از تعدادی ارزش و یا وادار ساختن آن‌ها به انجام دادن یا پذیرفتن هنجارهایی معین - که از دیدگاه بین‌المللی مهم فرض می‌شوند - وضع می‌شود. به عبارتی تحریم ابزاری است سیاسی در زمره ابزار سیاست خارجی که در راستای وادار ساختن دولت‌ها به تغییر رفتارشان به کار گرفته می‌شود (Hosseini, 2013).

مشکلات مطالعه تحریم‌های بین‌المللی، گستردگی معانی است که به این اصطلاح تخصیص داده می‌شود. از طرفی محدود کردن کاربرد کلمه تحریم در مورد تنبیهات اعمال شده در قبال نقض حقوق بین‌الملل، نیز از دیگر مشکلات است. مشکل کاربرد اصطلاح تحریم در مورد تحریم‌های چندجانبه‌ای که به‌وسیله نهادهایی چون سازمان ملل متحد، کشورهای مشترک‌المنافع یا سازمان کشورهای آمریکایی اعمال می‌شود، وجود ندارد. بلکه این تعریف در خصوص اقدام‌هایی که به‌صورت یک‌جانبه صورت می‌گیرد، ابهاماتی دارد و گاهی اوقات کشیدن یک خط روشن میان این واژه و دیگر اشکال مجازات مشکل است (Farkas, 2012).

در سال ۹۱ به‌عنوان اولین سال اجرای تحریم اقتصادی علیه ایران، برای نخستین بار رشد بخش صنعت و معدن در کشور منفی شد و از ۲/۹ درصد در سال ۹۰ به منفی ۹/۵ درصد کاهش یافت. روند سرمایه‌گذاری در صنعت در تمامی فصول سال کاهش بود و سرمایه‌گذاری رشد منفی بالایی را تجربه نمود به‌طوری که رشد تشکیل سرمایه ناخالص که در سال ۹۰ معادل مثبت یک درصد بود با رشد منفی ۲۱/۹ درصدی در سال ۹۱ مواجه گردید میزان سرمایه‌گذاری پروانه‌های بهره‌برداری از واحدهای صنعتی با افت کم‌سابقه منفی ۴۳/۵ درصد مواجه شد. ضمن اینکه تعداد پروانه‌های بهره‌برداری از واحدهای صنعتی هم بالغ بر ۳۶/۱ درصد کاهش یافت.

تحریم‌های شورای امنیت بر علیه ایران و به دلیل فعالیت‌های هسته‌ای از سال ۲۰۰۶ آغاز شد و تا سال ۲۰۱۲ نیز ۶ قطعنامه در این خصوص صادر شد که در طی زمان بر شدت اقدامات آن‌ها افزوده شد. با توجه به مفاد قطعنامه‌ها، تحریم‌های اعمال شده از سوی شورای امنیت سازمان ملل بر علیه ایران از نوع تسلیحاتی، مالی و مسافرت افراد درگیر در بخش انرژی هسته‌ای و صنایع موشکی است. اگرچه درجه این تحریم‌ها با تحریم‌های جامع فاصله زیادی دارد، ولی با این حال آثار آن‌ها در جامعه قابل لمس است و در پی آن آثار زیانباری حتی بر بخش‌های تحریم نشده نظیر بخش سلامت و اغلب عوامل قدرت ملی نظیر اقتصاد، محیط‌زیست، علم و تکنولوژی، اجتماع و فرهنگ، امور نظامی و حتی امور فرامرزی تحمیل شده است.

از اصلی‌ترین بخش‌های تحریم علیه ایران، تحریم‌های بانکی و نفت ایران است. یکی از آثار اعمال تحریم‌ها، علیه ایران و استفاده دیگر کشورها از این موقعیت حساس ایجاد شده برای ایران این است که اجناس و کالاهای تولیداتی خودشان را در ازای خرید نفت از ایران قرارداد ببندند، که این امر علاوه بر کاهش قدرت و اختیار مالی ایران در این معامله باعث ورود بی‌ضابطه بسیاری از کالاها و فشار به تولیدکنندگان داخلی شده است. مجموعه این فشارها شرایط نامناسبی برای بسیاری از صنایع ایران رقم زده است.

در سطح داخلی نیز برخی کالاها به دلیل وابسته بودن با خارج با افزایش قیمت روبرو می‌شوند. از آنجایی که اقتصاد هر کشوری مستقل از بخش خارجی نیست و برای پیشرفت باید با بخش خارجی در ارتباط بود این قطع رابطه منجر به افت اوضاع اقتصادی کشور می‌شود و قدرت رقابت کالای داخلی را با کالای خارجی کاهش می‌دهد. افزایش تورم و بروز رکود و بیکاری هم یکی از آثار مهم این تحریم می‌تواند باشد. عاملی که بیشترین تأثیر منفی را می‌تواند داشته باشد جو روانی به وجود آمده از تحقق این تحریم است.

موارد فوق بهره‌برداری طرح‌های صنعتی را با تأخیر مواجه نموده است. بنابراین به نظر می‌رسد شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر ناشی از تحریم در تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی پاسخگوی برخی از مشکلات تحقیق باشد. از این رو سؤال اساسی تحقیق پیش رو این است که: عوامل مؤثر ناشی از تحریم در تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی کدامند؟ میزان وزن هر یک چقدر است؟

تحریم‌های اقتصادی میزان قابل توجهی از دستاوردهای اقتصادی ایران را از میان برد و احیای بنیادهای پیش از تحریم‌ها فرآیندی طولانی خواهد بود. در واقع، تحریم‌ها ساختمان اقتصاد و صنعت ایران را در مدت کوتاهی تخریب کرد و بازسازی ساختمان جدید زمان‌بر خواهد بود. طیف گسترده نتایج عملی ناشی از این تحقیق مبین ضرورت انجام آن است. زیرا با شناسایی و رتبه‌بندی تأثیرات تحریم‌ها بر تأخیر در بهره‌برداری طرح‌های صنعتی می‌توان راهکارهایی را جستجو کرد که ضمن تسهیل فضای کسب‌وکار، رفع محدودیت‌های بین‌المللی و داخلی پیش پای بخش تولید و تجارت، تعامل بانک‌ها با فعالان صنعتی، تزریق منابع مالی موردنیاز برای سرمایه در گردش واحدهای تولیدی و باعث خروج هرچه سریع‌تر این بخش از رکود شود. بررسی پیشینه پژوهشی نشان می‌دهد که چنین تحقیقی با روش و تکنیک تحلیلی بکار رفته در این پژوهش تاکنون انجام نشده است و لذا خلاء پژوهشی در موضوع حاضر وجود دارد. انجام این پژوهش ضمن رفع خلاء پژوهشی موجب غنی شدن تحقیقات علمی در موضوع تأثیر تحریم‌ها بر تأخیر در بهره‌برداری طرح‌های صنعتی خواهد شد.

با توجه به اینکه پژوهش حاضر به دنبال بررسی عوامل مؤثر ناشی از تحریم‌ها و رتبه‌بندی آن‌ها بر تأخیر از بهره‌برداری سرمایه‌گذاران در طرح‌های صنعتی می‌باشد، اهداف تحقیق به شرح زیر می‌باشد:

- شناسایی عوامل مؤثر ناشی از تحریم‌های اقتصادی بر تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی
 - وزن دهی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر ناشی از تحریم‌های اقتصادی بر تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی
 - اهداف کاربردی تحقیق را می‌توان موارد ذیل برشمرد:
 - ارائه راهکارهای کاربردی جهت کاهش تأثیر پیامدهای تحریم‌ها بر بهره‌برداری طرح‌های صنعتی.
 - ارائه راهکارهای کاربردی در راستای صدور جواز تأسیس برای طرح‌هایی که در چارچوب اقتصاد مقاومتی قابل تعریف‌اند.
 - همچنین سازمان صنعت، معدن و تجارت استان زنجان و سایر استان‌ها از بهره‌وران نتایج این تحقیق خواهند بود.
- با عنایت به روش تحقیق پژوهش حاضر که تحقیقی اکتشافی است، این تحقیق فاقد فرضیه بوده و تنها سؤال تحقیق کفایت می‌کند. سؤالات این تحقیق عبارت‌اند از:
- مشکلات ناشی از تحریم‌های اقتصادی مؤثر بر تأخیر بهره‌برداری سرمایه‌گذاران از طرح‌های صنعتی کدامند؟
وزن و رتبه هر یک از مشکلات ناشی از تحریم‌های اقتصادی مؤثر بر تأخیر بهره‌برداری سرمایه‌گذاران از طرح‌های صنعتی چقدر است؟

الف) پیشینه پژوهش

ادبیات تحریم به ارزیابی تأثیرپذیری تحریم‌های یک‌جانبه و چندجانبه و همچنین هزینه‌های آن برای کشورهای اعمال‌کننده و گیرنده تحریم می‌پردازد. در این زمینه هافبایر و همکاران^۱ (۱۹۹۰) و ریکارد دی فارمر^۲ (۲۰۰۰) مطالعاتی را انجام دادند. برخی

^۱ Hufbauer, Schott and Elliot

محققان نظیر الیوت، هافبار، ایتن، ایگرز و لوی بطور کلی سیاست‌های تحریم بعد از جنگ سرد را مؤثر نمی‌دانند. برخی دیگر مانند کوارتزیت و لوپز^۳ (۲۰۰۲) معتقدند زمانی که کشوری هدف خاصی را دنبال می‌کند، تحریم می‌تواند ابزار سیاست خارجی مؤثری باشد (Yavari and Mohseni, 2009: 48).

هاوف بایر (۱۹۹۰) با بررسی بیش از ۱۲۰ مورد تحریم اقتصادی مدعی است که تحریم‌های اقتصادی در ۳۴ درصد موارد موفق بوده که به اهداف خود برسد. اما پی‌پا در پژوهش خود روی ۴۰ مورد موفقیت را ۵ درصد می‌داند. مطالعه انجام دهش توسط هافر، الیوت و اسکات^۴ (از موسسه اقتصاد بین‌الملل) در خصوص قضاوت در مورد آستانه موفقیت تحریم‌های انجام شده یک تحریم را هنگامی به‌عنوان موفق ارزیابی نموده‌اند که وضع تحریم اثری نسبی به اهداف تعیین شده آن داشته باشد.

در پژوهشی که موسسه اقتصاد بین‌الملل^۵ انجام داده، ۱۱۵ تحریم اقتصادی اعمال شده از آغاز جنگ اول تا ۱۹۹۸ بررسی و تحلیل شدند. در این تحقیق ۳۵ درصد از تحریم‌ها موفق ارزیابی شدند. بر اساس این پژوهش علت موفق بودن این تحریم بدین قرار است:

۱- اهداف اعمال تحریم نسبتاً کوچک و بی‌اهمیت بوده است. البته اگر بتوان برای تحریم به توافقاتی چندجانبه دست یافت، هدف می‌تواند نسبتاً بزرگ و قابل توجه باشد؛ هر چند کسب چنین توافقی مشکل به نظر می‌رسد.

۲- کشوری که هدف تحریم قرار می‌گیرد دارای اقتصاد کوچک‌تر و ضعیف‌تر از کشور تحریم کننده بوده و از نظر سیاسی بی‌ثبات باشد.

۳- کشور تحریم کننده و کشور هدف تحریم، قبل از اعمال تحریم به یکدیگر وابسته باشند.

۴- تحریم به سرعت و با قاطعیت و حداکثر ظرفیت خود اعمال شود.

۵- تحریم کننده از اعمال هزینه بالا به خود احتراز نموده باشد (Behroozifar, 2010)

در زمینه کتب منتشر شده بر موضوع تحریم‌ها می‌توان به کتاب علیخانی (۲۰۰۰) اشاره نمود که تحریم‌های ایران را سیاستی شکست خورده می‌داند. وی بدون جهت‌گیری خاصی تنها به تحلیل نوع و شکل تحریم‌ها می‌پردازد و نهایتاً تحریم‌های ایران را چندان قابل توجه نمی‌داند. همچنین فیاض منش (۲۰۰۸) نیز در کتاب خود به بررسی رابطه ایران و آمریکا پرداخته و تحریم‌ها، جنگ، سیاست‌های مهار دوجانبه و همچنین نقش اسراییل بر تحریم‌های ایران را مورد بررسی قرار داده است.

از دیگر کتاب‌هایی که تحریم‌های اقتصادی را مورد بررسی قرار داده، می‌توان به کراوفورد و کلاتزو^۶ (۱۹۹۹)، هافبار و همکاران^۷ (۲۰۰۷) و کلرمن و همکاران^۸ (۲۰۰۸) اشاره کرد که تحریم‌های اقتصادی را به صورت تاریخی بررسی و اهداف و وسعت بین‌المللی آن را بررسی کردند. الکساندر^۹ (۲۰۰۹) نیز در کتاب خود به اقتصاد تحریم و سیاست‌ها و قوانین مربوط به آن‌ها پرداخته است. وی در ابتدا با ذکر تاریخچه‌ای نسبتاً کامل از تحریم‌های اعمال شده در دنیا و اهداف آن داده‌هایی خام را برای تحلیل بعدی ایجاد می‌کند و آن را از منظر سیاست بین‌الملل تحلیل می‌کند. وی پس از پرداختن به ابعاد قانونی بین‌المللی تحریم‌های اقتصادی، به تحریم‌های یک‌جانبه و چندجانبه پرداخته و تحریم‌های شرکت‌های چندملیتی و دخالت نهادهای بین‌المللی را نیز مورد ارزیابی قرار داده است. الکساندر سعی کرده تا نگاه بی‌طرفانه‌ای نسبت به مقوله تحریم داشته باشد و تنها به صورت علمی آن را تحلیل کند (Fadaei and Derakhshan, 2012).

پابات و مورگان^{۱۰} (۲۰۰۳) در مقاله‌ای برای بررسی رابطه بین تحریم‌ها، دولت‌ها و شرکت‌ها و مساله فشار اقتصادی، تحریم‌های اقتصادی را به شیوه‌ای متفاوت از آنچه تاکنون در ادبیات سنتی وجود داشته، معرفی می‌کنند. در ادبیات سنتی تحریم اقتصادی،

² Richard D. Farmer

³ Cortright and Lopez

⁴ Hufaur, Schott, Elliot

⁵ Institute for International Economics

⁶ Crawford & KlotzHow

⁷ Hufbauer et al.

⁸ Klerman et al.

⁹ Alexander

¹⁰ Pabat and Morgan

کشورهای تحریم کننده هزینه‌هایی را از طریق قطع ارتباط تجاری و عدم سرمایه‌گذاری به کشور موردنظر تحمیل می‌کنند. این مقاله استدلال می‌کند که توانایی کشور تحریم کننده به تحمیل چنین هزینه‌هایی بستگی دارد که دولت بتواند شرکت‌های ملی خود را نسبت به قوانین تحریم متقاعد کند.

تیلور^{۱۱} (۲۰۱۰) در مقاله خود بیان می‌دارد که تحریم اقتصادی همواره به‌عنوان اهرم فشاری علیه ملت‌ها و دولت‌ها استفاده شده است. در این میان تحریم‌ها به‌عنوان ابزاری برای مواجهه با برنامه هسته‌ای ایران و کره شمالی درآمده است. به نظر نویسنده آمریکا علاوه بر این، از تحریم‌ها در راستای دو هدف دیگر (در مورد کره شمالی) استفاده می‌کند که یکی در راستای سیاست داخلی و دیگری پیام بازدارندگی به کشورهای دیگر است که درصدد حرکت به سوی هسته‌ای شدن هستند. این مقاله ضمن تبیین مساله تحریم‌های اقتصادی و تأثیر آن بر دولت‌ها و ملت‌ها، به بررسی تحریم‌های اقتصادی آمریکا، اتحادیه اروپا، ژاپن، چین و روسیه علیه ایران پرداخته است (Bagheri, 2013, 13).

ویلیام کمپر و آنتوان لوئن برگ^{۱۲} (۱۹۸۸)، به تحلیل نقش حمایت عمومی از تحریم که در آن محدودیت‌های تجاری مؤثرتر هستند، پرداخته‌اند. به این منظور این دو در سال ۱۹۸۹ اثبات کردند که ساختار محدودیت‌های تجاری در تحریم علیه آفریقای جنوبی بیش از یک سیاست برای حداکثر کردن زیان‌های اقتصادی تحت تأثیر فشار گروه‌های منتفع بوده است. در مقابل، دنیل درزنز^{۱۳} (۱۹۹۹)، بر اساس سه مطالعه سنجی مؤثر نشان داد که فشارهای داخلی در امر تحریم انگیزه‌ای غالب نیست. وی نشان داد که تحریم "یک ابزار سودمند سیاست خارجی برای به‌کارگیری در موفقیت‌هایی است که آمریکا انتظار نتیجه‌ای معنی‌دار را می‌کشد" (Haoofbayer, 2007).

جدول شماره (۱): پیشینه‌ی تحقیق در داخل و خارج کشور

سال	نام محقق	عنوان تحقیق	نتایج حاصل از تحقیق و متغیرهای مهم و مطرح شده در تحقیق
۱۳۹۹	مرتضی عزتی؛ حسن حیدری؛ پروین مریدی	بررسی اثر تحریم‌های اقتصادی بر تولید و اشتغال بخش صنعت ایران	یافته‌های پژوهش حاکی از این است که تحریم‌های اقتصادی از کانال کاهش تولید صنعتی، سطح اشتغال در بخش صنعت را کاهش داده است
۱۳۹۹	محمد خمسه - عرفان معماریان	رویکرد فعال در مقابله با پیامدهای تحریم‌های اقتصادی در قراردادهای تجاری	نتایج حاصل از بررسی فرضیه‌ها نشان داد که در کوتاه مدت و بلند مدت تحریم‌های بین‌المللی بر شاخص بازار بورس اوراق بهادار تهران تأثیر منفی و معناداری دارد و همچنین در کوتاه مدت و بلند مدت تأثیر معنادار مثبتی متغیرهای نرخ ارز، نرخ تورم و تراز تجاری بر شاخص بازار بورس اوراق بهادار تهران می‌گذارند و البته بین ذخایر ارزی و شاخص بازار سهام رابطه معناداری یافت نشد.
۱۳۹۹	اکبر بشیری - الهام محمودزاده	تجارت بین الملل امروزی در چهار چوب سازمان تجارت جهانی، اصول، اهداف و غیر قابل توجیه بودن تحریم اقتصادی از این منظر	چگونه تحریم اقتصادی بر اساس اهداف و اصول تجارت بین الملل در چهار چوب WTO توجیه پذیراست در این نوشته به روشی توصیفی - تحلیلی سعی در بررسی این مسئله شده با فرض این که تحریم بعنوان مانعی در جریان تجارت بین المللی پدیده‌ای ذاتا غیر موجه است.
۱۳۹۷	فاطمه بهادران، جمال قاسمی	تأثیر تحریم‌های بین‌المللی بر صنعت پتروشیمی ایران با تأکید بر صادرات و سرمایه‌گذاری مستقیم خارج	اما با یک دوره وقفه بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صنعت پتروشیمی دارای تأثیر مثبت و معنی‌داری باشد و در نهایت تحریم‌های بین‌المللی بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صنعت پتروشیمی دارای تأثیر منفی و معنی‌دار می‌باشد.
۱۳۹۶	بهناز بحرانی	حضور واسطه‌ها در شرایط تحریم	تحریم‌ها تجارت را از سیستم بانکداری رسمی خارج و به سمت شبکه‌های زیرزمینی و استفاده از واسطه‌های غیر قانونی متمایل کرده است. در نتیجه

¹¹ Taylor

¹² Kaempfer, William H.; Lowenberg, Anton D.

¹³ Drezner, Daniel W.

تحریم ها، ایران را ناگزیر کرده تا از اقتصاد قانونی فاصله بگیرد .		
تحریم های اقتصادی بر تولید بخش صنعت در ایران اثر منفی دارد	اثر تحریم های اقتصادی بر حقوق اقتصادی و توسعه	محمدرضا محمودنادهیدی لیلا صادقی -
ضرر قابل توجهی در درآمد عملیاتی ، ارزش دارایی و کارمندان شرکت های تحریم شده نسبت به غیر همتایان تحریم شده ، دیده میشود. شرکتهای استراتژیک در شرایط تحریم از شرکتهای غیر استراتژیک عملکردی بهتر دارند.	شمشیر و سپر: اقتصاد تحریم های هدفمند	دانیل و رودنی لودما
تحریم های بین المللی اعمال شده علیه ایران ، با هدف اصلی بخش اصلی انرژی ایران و توانایی آن برای دسترسی به سیستم مالی بین المللی ، به رشد اقتصادی ایران آسیب رسانده است ، به ویژه از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۴. با استفاده از روش کنترل مصنوعی ، این مقاله تخمین می زند که تحریم ها در این دوره باعث کاهش تولید ناخالص داخلی واقعی بیش از ۱۷٪ با بیشترین افت در سال ۲۰۱۲ ایران شده است	برآورد هزینه اقتصادی تحریم های اخیر علیه ایران با استفاده از روش کنترل ترکیبی	۲۰۱۷ ارکیده قره گوزلو
با استفاده از تجزیه و تحلیل ۶۸ کشور هدف از سال ۱۹۶۰ تا ۲۰۰۸ ، شواهد تجربی قوی مبنی بر تأثیر سو Of تحمل تحریم ها بر نابرابری درآمدرا نشان میدهد. وبا تمرکز بر ابزارهای مختلف تحریم ، مشخص شد که تحریم های مالی و تجاری تأثیرات مختلفی بر نابرابری درآمد دارد.	تأثیر تحریم های اقتصادی بر نابرابری درآمدی کشورهای هدف	۲۰۱۶ سلوانوس کواکو و رنوکا ^{۱۴}
اگر تحریم ها شدت داشته باشد بیشتر موجبات عدم تسلیم کشور هدف می شود.	تأثیرات تحریم بر کشورهای تحریم شونده	۲۰۱۳ کوردسمن همکاران ^{۱۵}
تحریم های اقتصادی بر علیه ایران بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر بر توانایی ایران در صادرات تأثیر داشته و سیستم مالی این کشور را تحت تأثیر خود قرار داده است	تحریم های اقتصادی بر علیه ایران بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر	۲۰۱۱ وربون و همکاران ۱۶

۲- روش شناسی پژوهش

این پژوهش به لحاظ هدف از نوع پژوهش های کاربردی است. با توجه به اینکه محقق به دنبال شناسایی، عوامل مؤثر ناشی از تحریم در تأخیر بهره برداری سرمایه گذاران از طرح های صنعتی است لذا، این پژوهش یک نوع آینده پژوهشی محسوب می شود. برای اجرای آینده پژوهشی، در این پژوهش از تکنیک تحلیل ساختاری استفاده شد. در روش تحلیل ساختاری، محقق به دنبال مشخص کردن متغیرهای کلیدی (آسکار یا پنهان) به منظور دریافت نظرات و تشویق مشارکت کنندگان و ذینفعان در مورد جوانب و رفتارهای پیچیده و غیرقابل پیش بینی یک سیستم است. روش تحلیل ساختاری ابزاری است برای پیوند عقاید و تفکرات که از طریق ماتریس ارتباط تمامی متغیرهای سیستم، به توصیف و شناسایی سیستم می پردازد (Rouhani and Ajrlou, 2014)

جامعه آماری این پژوهش شامل سرمایه گذاران بعنوان خبرگان صنعت و حوزه تجارت بین الملل و مدیران شرکت های درگیر در بهره برداری طرح های صنعتی استان زنجان می باشند. از آنجایی که در مدل تحلیل ساختاری و نرم افزار میک مک اهمیت عوامل مشخص می شود، لذا در چنین وضعیت و شرایطی از تعداد کمی از افراد خبره و متخصص در زمینه مورد مطالعه برای تصمیم گیری استفاده می شود. در این پژوهش نمونه انتخاب شده برای شرکت در گروه دلفی، سرمایه گذاران بعنوان خبرگان صنعت و حوزه تجارت بین الملل و مدیران شرکت های درگیر در بهره برداری طرح های صنعتی استان زنجان بودند، تعداد ۲۳ نفر به عنوان گروه دلفی و طوفان مغزی به پرسشنامه های پژوهش پاسخ دادند. پرسشنامه هایی که در این تحقیق بکار برده شده محقق ساخته است و در سه مرحله سه پرسشنامه مجزا مورد استفاده قرار گرفت.

پرسشنامه شماره ۱: پس از بررسی ادبیات تحقیق و پیشینه نظری پرسشنامه شماره ۱ طراحی گردید که در آن ۳۶ مؤلفه پیرامون عوامل مؤثر ناشی از تحریم در تأخیر بهره برداری از طرح های صنعتی مطرح گردید. پاسخگویان (شامل ۲۳ نفر از سرمایه گذاران و

¹⁴ Sylvanus Kwaku Afesorborac & Renuka Mahadevan

¹⁵ Cordesman et al.

¹⁶ Verboon et al.

مدیران با تحصیلات بالا و مجرب شرکت‌های درگیر در بهره‌برداری طرح‌های صنعتی استان زنجان) بر اساس ابزار اندازه‌گیری لیکرت ۵ درجه‌ای به تعیین اهمیت عوامل مؤثر ناشی از تحریم در تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی شرکت‌های درگیر در بهره‌برداری طرح‌های صنعتی استان زنجان پرداختند. پرسشنامه نوع اول که بر اساس مبانی نظری موضوع و با توجه به نظرات افراد متخصص در زمینه عوامل مؤثر ناشی از تحریم در تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی تدوین شد، شامل ۳۶ مؤلفه است که میزان اهمیت هر یک از عوامل را بر تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی مشخص می‌کند. همچنین مقیاس استفاده شده در این پرسشنامه نیز مقیاس ۳ درجه‌ای مخالف، بی‌نظر و موافق است.

پس از ارائه سه دور پرسشنامه به متخصصان و خبرگان و جمع‌آوری پرسشنامه، و واردکردن داده‌های استخراج شده به نرم‌افزار Excel میانگین هندسی، هر یک از عوامل محاسبه شد. ابتدا میانگین هندسی برای همه عوامل محاسبه شد و میانگین کل ۲/۱۰ به دست آمد، سپس برای هر یک از عوامل میانگین هندسی به صورت جداگانه محاسبه شد. میانگین هندسی هر یک از عوامل محاسبه و عواملی که وزن نمره آن‌ها از ۲/۱۰ پایین‌تر بود حذف و عواملی که نمره آن‌ها برابر با ۲/۱۰ و بالاتر از آن بود انتخاب شدند. بنابراین در نهایت از بین ۳۶ مؤلفه که در ابتدا مشخص شده بود نهایتاً ۱۳ عامل نهایی انتخاب و ۲۳ عامل که نمره کمتری داشتند حذف گردیدند (Rouhani and Ajrlou, 2014). متغیرهای شناسایی شده به چهار دسته تقسیم بندی شدند. شامل متغیرهای تأثیرگذار، متغیرهای دو وجهی، متغیرهای وابسته و مستقل می‌باشد.

الف) متغیرهای تأثیرگذار: متغیرهای تأثیرگذار، بحرانی‌ترین مؤلفه‌ها می‌باشند، زیرا تغییرات سیستم وابسته به آن‌ها است و میزان کنترل بر این متغیرها بسیار مهم است. از طرف دیگر، این متغیرها متغیرهای ورودی محسوب می‌شوند. در میان این متغیرها، عموماً متغیرهای محیطی دیده می‌شوند، که به شدت بر سیستم تأثیر می‌گذارند. این متغیرها عموماً توسط سیستم قابل کنترل نیستند، زیرا خارج از سیستم قرار دارند و بیشتر به‌عنوان عواملی از ثبات (اینرسی) عمل می‌نمایند (Rabani, 2012).

ب) متغیرهای دووجهی (ناحیه پیوندی): این متغیرها، هم‌زمان به صورت بسیار تأثیرپذیر و بسیار تأثیرگذار، عمل می‌نمایند. طبیعت این متغیرها با عدم پایداری آمیخته است، زیرا هر عمل و تغییری بر روی آن‌ها، واکنش و تغییری بر دیگر متغیرها را به دنبال دارد. این گونه نتایج و واکنش‌ها یک اثر بومرنگی به همراه دارد که در نهایت باعث «میرایی» یا «تشدید» اثر و علامت اولیه می‌شوند.

ج) متغیرهای ریسک: این متغیرها، ظرفیت بسیار بالایی جهت تبدیل شدن به بازیگران کلیدی سیستم را دارا هستند، زیرا به علت ماهیت ناپایدارشان، پتانسیل تبدیل شدن به «نقطه انفصال سیستم» را دارند.

د) متغیرهای هدف: آن‌ها را می‌توان با قطعیت قابل قبولی، به‌عنوان نتایج تکامل سیستم شناسایی نمود. با دست‌کاری این متغیرها، می‌توان به تغییرات و تکامل سیستم در جهت مورد نظر دست یافت. بنابراین این متغیرها بیش از آنکه نتایج از پیش تعیین شده‌ای به نمایش بگذارند، نمایانگر اهداف ممکن در سیستم هستند.

ه) متغیرهای تأثیرپذیر یا وابسته: نسبت به تکامل متغیرهای تأثیرگذار و دووجهی، بسیار حساس هستند. این متغیرها خروجی سیستم هستند.

و) متغیرهای مستقل و مستثنی (خودمختار): این متغیرها از سایر متغیرهای سیستم تأثیر نپذیرفته و بر آن‌ها تأثیر هم ندارند. نه باعث توقف یک متغیر اصلی و نه باعث تکامل و پیشرفت یک متغیر در سیستم می‌شوند.

۳- نتایج و بحث

با استفاده از نرم افزار میک مک و مقایسه زوجی ۱۳ متغیر کلیدی شناسایی شد، لذا ابعاد ماتریس اثرات متقاطع 13×13 می‌باشد. در جدول ۲ ماتریس اثرات مستقیم مشاهده می‌شود. در نرم افزار میک جهت انجام محاسبات از ماتریس اثرات متقاطع متغیرها استفاده می‌شود و میزان ارتباط این متغیرها با حوزه مورد نظر مشخص می‌شود. همچنین جدول ۲ نشان دهنده ی متغیرها با بیشترین میانگین هندسی می‌باشند.

فا	۱۳: واسطه	۱۲: یدکی	۱۱: واردات	۱۰: وصلبانک	۹: معطلبانک	۸: بیه	۷: تحریم	۶: انتقال	۵: آل سی	۴: ارز	۳: قنا	۲: حمل و مبادلات	۱: محصول
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۲	۱: محصول
۲	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۰	۲: مبادلات
۳	۱	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۲	۳: حمل و نقل
۲	۴	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۳	۴: ارز
۳	۲	۲	۲	۳	۲	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۵: آل سی ها
۳	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳	۰	۳	۶: انتقال ارز
۱	۱	۱	۲	۱	۲	۲	۰	۲	۰	۱	۰	۲	۷: تحریم بیمه
۱	۱	۱	۱	۲	۰	۰	۰	۲	۱	۲	۰	۱	۸: کتر سرمایه
۲	۱	۱	۱	۳	۳	۳	۱	۱	۰	۰	۰	۲	۹: معطلبانکی
۱	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳	۰	۰	۰	۳	۱۰: وصول بانکی
۳	۱	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۲	۱۱: واردات
۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳	۱۲: یدکی
۰	۳	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۲	۱۳: واسطهها

بی تأثیر ۱- تأثیر ضعیف ۲- تأثیر متوسط ۳- تأثیر قوی

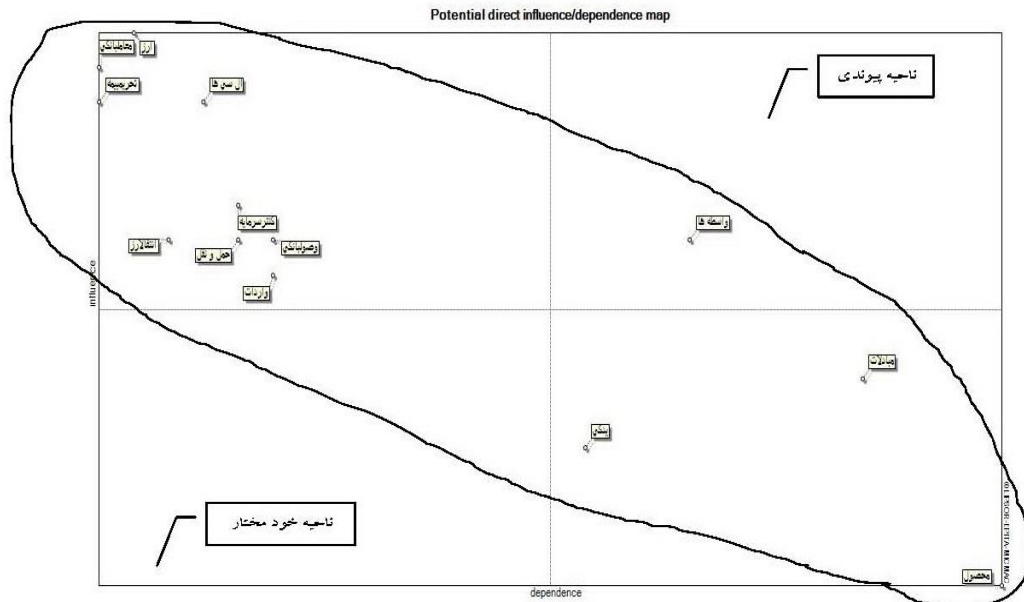
نرخ پرشدگی ماتریس ۵۴/۴ درصد است، نشان می‌دهد که عوامل انتخاب شده تأثیر زیاد و پراکنده‌ای بر همدیگر نداشته‌اند و در واقع سیستم از وضعیت تقریباً پایداری برخوردار بوده است. در این ماتریس، ۷۷ رابطه عدد صفر (بدون تأثیر) می‌باشد که این به این معنی است عوامل بر همدیگر تأثیر نداشته یا از همدیگر تأثیر نپذیرفته‌اند که این تعداد نزدیک به ۴۵.۵ درصد کل حجم ماتریس را به خود اختصاص داده است. از مجموع ۹۲ رابطه قابل ارزیابی در این ماتریس، تعداد یک‌ها برابر با ۴۰ بود که این تعداد برابر با ۴۳.۵ درصد از کل حجم ماتریس پر شده را تشکیل می‌دهد. همچنین در این ماتریس تعداد دو‌ها برابر با ۲۸ بود که این تعداد برابر با ۳۰/۴ درصد از کل حجم ماتریس پر شده را تشکیل می‌دهد. در ماتریس به دست آمده تعداد سه‌ها برابر با ۲۴ بود که این تعداد برابر با ۲۶/۱ درصد از کل حجم ماتریس پر شده را تشکیل می‌دهد. از طرف دیگر ماتریس بر اساس شاخص‌های آماری با ۲ بار چرخش داده‌ای از مطلوبیت و بهینه‌شدگی ۹۷ درصد برخوردار بوده که حاکی از روایی بالایی پرسشنامه و پاسخ‌های آن است. در جدول شماره ۳ تحلیل اولیه داده‌های ماتریس و مقدار و شاخص آن مشخص گردیده است.

جدول شماره (۳): تحلیل اولیه داده‌های ماتریس و تأثیرات متقاطع

مقدار	شاخص
۱۳	اندازه ماتریس
۲	تعداد تکرار
۷۷ (۴۵/۵ درصد)	تعداد صفرها بدون تأثیر
۴۰ (۴۳/۵ درصد)	تعداد یک‌ها تأثیر ضعیف
۲۸ (۳۰/۴ درصد)	تعداد دو‌ها تأثیر متوسط
۲۴ (۲۶/۱ درصد)	تعداد سه‌ها تأثیر قوی
۰	تعداد بالقوه تأثیر بالقوه
۹۲	جمع کل
۵۴/۴	نرخ پرشدگی ماتریس

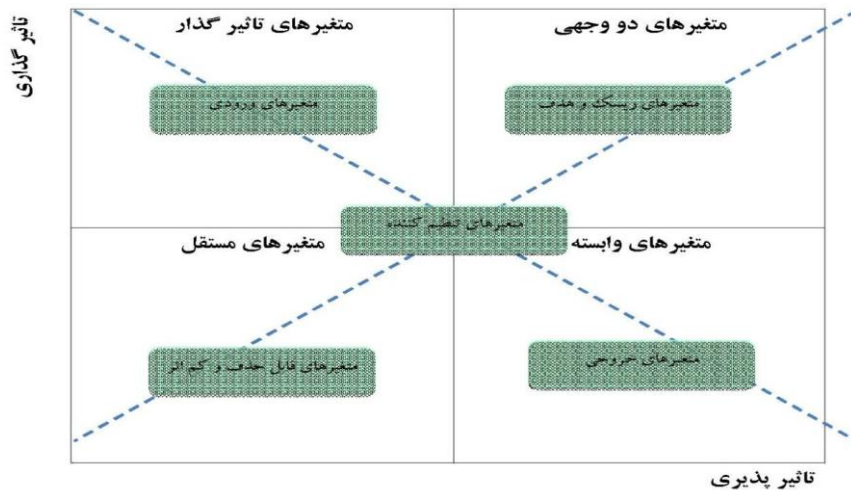
در نمودار ۱ موقعیت و پراکندگی متغیرها نشان داده شده است همان‌گونه که ملاحظه می‌شود توزیع متغیرها به صورت قطری از سمت شمال غرب به سمت جنوب شرق کشیده شده است. از وضعیت صفحه پراکندگی متغیرهای تأثیرگذار ناشی از تحریم در

تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی، مشاهده می‌شود که سیستم ناپایدار است. اکثر متغیرها در اطراف محور قطری صفحه، پراکنده هستند. به‌غیر از متغیر واسطه‌ها (طولانی شدن مدت‌زمان حمل کالاهای ضروری به‌وسیله واردکنندگان از طریق واسطه‌ها)، بقیه متغیرها از وضعیت به‌طور تقریبی مشابهی نسبت به همدیگر برخوردارند که فقط شدت و ضعف آن‌ها با هم متفاوت است.

نمودار شماره (۱): موقعیت و پراکندگی متغیرها در پلان

هرکدام از متغیرها با توجه میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری در مکان خاصی در نمودار قرار می‌گیرند. موقعیت متغیرها در نمودار بیانگر وضعیت آن‌ها در سیستم و نقش آن‌ها در پویایی و تحولات سیستم در آینده است. بطور کلی این متغیرها در چهار دسته طبقه‌بندی می‌شوند که در نمودار ۲ توزیع آن‌ها نشان داده شده است:

نمودار شماره (۲): پلان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری (Rabani, 2012)

در این قسمت از مقاله به تحلیل پراکندگی متغیرها می‌پردازیم:

الف) متغیرهای تأثیرگذار: این متغیرها بیشتر تأثیرگذار بوده و کم‌تر تأثیرپذیر می‌باشند. بنابراین سیستم بیشتر به این متغیرها بستگی دارد. این متغیرها در قسمت شمال غربی نمودار نمایش داده می‌شوند. در این تحقیق بر اساس نتایج به‌دست‌آمده متغیرهای "افزایش هزینه‌های حمل‌ونقل، افزایش نرخ ارز، محدودیت گشایش ال سی‌ها، محدودیت در انتقال ارز، تحریم خدمات بیمه، کنترل و ممنوع ساختن جابجایی سرمایه، مشکل در وصول مطالبات به علت مشکلات بانکی، ایجاد تنگنمایی در خرید و واردات کالا از خارج" به‌عنوان متغیرهای تأثیرگذار محسوب می‌شوند. این ۹ متغیر ورودی سیستم به شمار می‌روند.

ب) متغیرهای دوجبهی (ناحیه پیوندی): این متغیرها در قسمت شمال شرقی نمودار قرار دارد. در ناحیه پیوندی متغیر واسطه‌ها (طولانی شدن مدت زمان حمل کالاهای ضروری به وسیله واردکنندگان از طریق واسطه‌ها) قرار گرفته است بدین معنی که این بعد تحت تأثیر نواحی دیگر قرار می‌گیرند اگر تغییری در عوامل ناحیه محرک ایجاد شود، مدت زمان حمل کالاهای ضروری به وسیله واردکنندگان از طریق واسطه‌ها افزایش می‌یابد. لذا افزایش میزان هزینه تمام شده محصولات، افزایش هزینه‌های حمل و نقل، افزایش نرخ ارز، محدودیت گشایش ال سی ها، محدودیت در انتقال ارز، تحریم خدمات بیمه، کنترل و ممنوع ساختن جابجایی سرمایه، مشکل در وصول مطالبات به علت مشکلات بانکی، ایجاد تنگناهایی در خرید و واردات کالا از خارج در ناحیه محرک باعث افزایش میزان طولانی شدن مدت زمان حمل کالاهای ضروری به وسیله واردکنندگان از طریق واسطه‌ها شده و در نهایت می‌تواند موجب افزایش هزینه مبادلات، دشواری خرید قطعات یدکی، افزایش هزینه تمام شده محصولات و نهایتاً تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی شود. این متغیرها به دودسته تقسیم می‌شوند:

ج) متغیرهای ریسک: در این متغیرها در نمودار حول و حوش بالای خط قطری ناحیه شمال شرقی نمودار، قرار دارند. در این تحقیق بر اساس نتایج به دست آمده متغیری در این ناحیه قرار ندارد.

د) متغیرهای هدف: این متغیرها در زیر خط قطری ناحیه شمال شرقی نمودار قرار دارند. این متغیرها، بیش از آنکه تأثیرگذار باشند، تأثیرپذیرند. در این تحقیق بر اساس نتایج به دست آمده متغیر واسطه‌ها (طولانی شدن مدت زمان حمل کالاهای ضروری به وسیله واردکنندگان از طریق واسطه‌ها) به عنوان متغیر هدف محسوب می‌شود.

ه) متغیرهای تأثیرپذیر یا وابسته: متغیرهای وابسته در قسمت جنوب شرقی نمودار قرار دارند و تأثیرگذاری پایین و تأثیرپذیری بسیار بالایی دارند. بنابراین. در این تحقیق بر اساس نتایج به دست آمده متغیرهای « افزایش هزینه مبادلات، دشواری خرید قطعات یدکی، افزایش هزینه تمام شده محصولات» به عنوان مؤلفه‌های تأثیرپذیر و وابسته در سیستم تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی به شمار می‌روند.

و) متغیرهای مستقل و مستثنی (خودمختار): این متغیرها در قسمت جنوبی نمودار قرار گرفته و ارتباط بسیار کمی با سیستم دارند، در این پژوهش بر اساس نتایج به دست آمده متغیری در این ناحیه قرار ندارد.

در جدول ۴ اثرات مستقیم مؤلفه‌های تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی بر اساس رتبه به دست آمده نشان داده شده‌اند. در ماتریس متقاطع، جمع اعداد سطرهای هر ستون میزان اثرگذاری و جمع ستونی هر متغیر نیز میزان اثرپذیری آن متغیر را از متغیرهای دیگر نشان می‌دهد، بر اساس نتایج تحلیل این ماتریس، ۵ متغیری که بیشترین تأثیرگذاری مستقیم را دارند به ترتیب عبارت‌اند از:

افزایش نرخ ارز، که رتبه اول را در سیستم تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی دارد و سپس متغیر قطع معاملات بانکی در رتبه دوم و متغیر محدودیت گشایش ال سی ها، در رتبه سوم اهمیت و تحریم خدمات بیمه در رتبه چهارم اهمیت، و کنترل و ممنوع ساختن جابجایی سرمایه در رتبه پنجم اهمیت قرار دارند و متغیرهای افزایش هزینه‌های حمل و نقل، محدودیت در انتقال ارز، مشکل در وصول مطالبات به علت مشکلات بانکی و طولانی شدن مدت زمان حمل کالاهای ضروری به وسیله واردکنندگان از طریق واسطه‌ها در رتبه ششم اهمیت قرار دارند. بنابراین از نظر خبرگان و پاسخگویان شرکت کننده در تحقیق، متغیرهای مذکور به عنوان مهم‌ترین متغیرهای تأثیرگذار، بیشترین تأثیر مستقیم را بر تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی را دارند.

جدول شماره (۴): اثرات مستقیم مؤلفه‌های تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی

رتبه اهمیت	مؤلفه و متغیر	اثرات مستقیم	
		میزان اثرگذاری	میزان اثرپذیری
۱	افزایش نرخ ارز	۱۹	۶
۲	قطع معاملات بانکی	۱۸	۵
۳	محدودیت گشایش ال سی ها	۱۷	۸
۴	تحریم خدمات بیمه	۱۷	۵

۵	کنترل و ممنوع ساختن جابجایی سرمایه	۱۴	۹
۶	افزایش هزینه‌های حمل‌ونقل	۱۳	۹
۷	محدودیت در انتقال ارز	۱۳	۷
۸	مشکل در وصول مطالبات به علت مشکلات بانکی	۱۳	۱۰
۹	طولانی شدن مدت‌زمان حمل کالاهای ضروری به‌وسیله واردکنندگان از طریق واسطه‌ها	۱۳	۲۲
۱۰	ایجاد تنگنانهایی در خرید و واردات کالا از خارج	۱۲	۱۰
۱۱	افزایش هزینه مبادلات	۹	۲۷
۱۲	دشواری خرید قطعات یدکی	۷	۱۹
۱۳	افزایش هزینه تمام شده محصولات	۳	۳۱
	کل	۱۶۸	۱۶۸

در جدول ۴ رتبه اهمیت هر یک از متغیرهای مؤثر بر تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی نشان داده شده است، همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، متغیر افزایش نرخ ارز با مجموع نمره اثرگذاری ۱۹ در رتبه اول اهمیت قرار دارد. هرچقدر میزان نرخ ارز افزایش یابد، احتمال تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی بیشتر خواهد بود. متغیر قطع معاملات بانکی با مجموع نمره اثرگذاری ۱۸ در رتبه دوم اهمیت قرار دارد. متغیر محدودیت گشایش ال سی‌ها با مجموع نمره اثرگذاری ۱۷ در رتبه سوم اهمیت قرار دارد. متغیر تحریم خدمات بیمه با مجموع نمره اثرگذاری ۱۷ در رتبه چهارم اهمیت قرار دارد. متغیر کنترل و ممنوع ساختن جابجایی سرمایه با مجموع نمره اثرگذاری ۱۴ در رتبه پنجم اهمیت قرار دارد. متغیر افزایش هزینه‌های حمل‌ونقل با مجموع نمره اثرگذاری ۱۳ در رتبه ششم اهمیت قرار دارد.

متغیر محدودیت در انتقال ارز با مجموع نمره اثرگذاری ۱۳ در رتبه هفتم اهمیت قرار دارد. متغیر مشکل در وصول مطالبات به علت مشکلات بانکی با مجموع نمره اثرگذاری ۱۳ در رتبه هشتم اهمیت قرار دارد. متغیر طولانی شدن مدت‌زمان حمل کالاهای ضروری به‌وسیله واردکنندگان از طریق واسطه‌ها با مجموع نمره اثرگذاری ۱۳ در رتبه نهم اهمیت قرار دارد.

متغیر ایجاد تنگنانهایی در خرید و واردات کالا از خارج با مجموع نمره اثرگذاری ۱۲ در رتبه دهم اهمیت قرار دارد. متغیر افزایش هزینه مبادلات در مواقع لازم با مجموع نمره اثرگذاری ۹ در رتبه یازدهم اهمیت قرار دارد. متغیر دشواری خرید قطعات یدکی با مجموع نمره اثرگذاری ۷ در رتبه دوازدهم اهمیت قرار دارد. متغیر افزایش هزینه تمام شده محصولات با مجموع نمره اثرگذاری ۳ در رتبه آخر اهمیت قرار دارد.

در نمودار ۳ مهم‌ترین اثرات مستقیم متغیرها به‌صورت خلاصه نشان داده شده است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، متغیر تحریم خدمات بیمه به‌صورت مستقیم بر افزایش هزینه تمام شده محصولات اثر می‌گذارد، همچنین متغیرهای محدودیت گشایش ال سی‌ها، افزایش نرخ ارز، افزایش هزینه‌های حمل‌ونقل، دشواری خرید قطعات یدکی، طولانی شدن مدت‌زمان حمل کالاهای ضروری به‌وسیله واردکنندگان از طریق واسطه‌ها، ایجاد تنگنانهایی در خرید و واردات کالا از خارج، افزایش هزینه مبادلات و نهایتاً مشکل در وصول مطالبات به علت مشکلات بانکی هم به‌صورت مستقیم و بی‌واسطه بر افزایش هزینه تمام شده محصولات اثر می‌گذارند و نهایتاً موجب تأخیر در بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی می‌شوند.

از سویی متغیرهای بانکی به‌صورت غیرمستقیم بر تأخیر بهره‌برداری طرح‌های صنعتی اثر می‌گذارد. همان‌گونه که در مدل مشاهده می‌شود، قطع معاملات بانکی بر کنترل و ممنوع ساختن جابجایی سرمایه اثر می‌گذارد و این متغیر به‌نوبه خود بر مشکل در وصول مطالبات به علت مشکلات بانکی تأثیر گذاشته و سپس این مشکل به‌نوبه خود بر محدودیت گشایش ال سی‌ها و افزایش هزینه مبادلات تأثیر می‌گذارد.

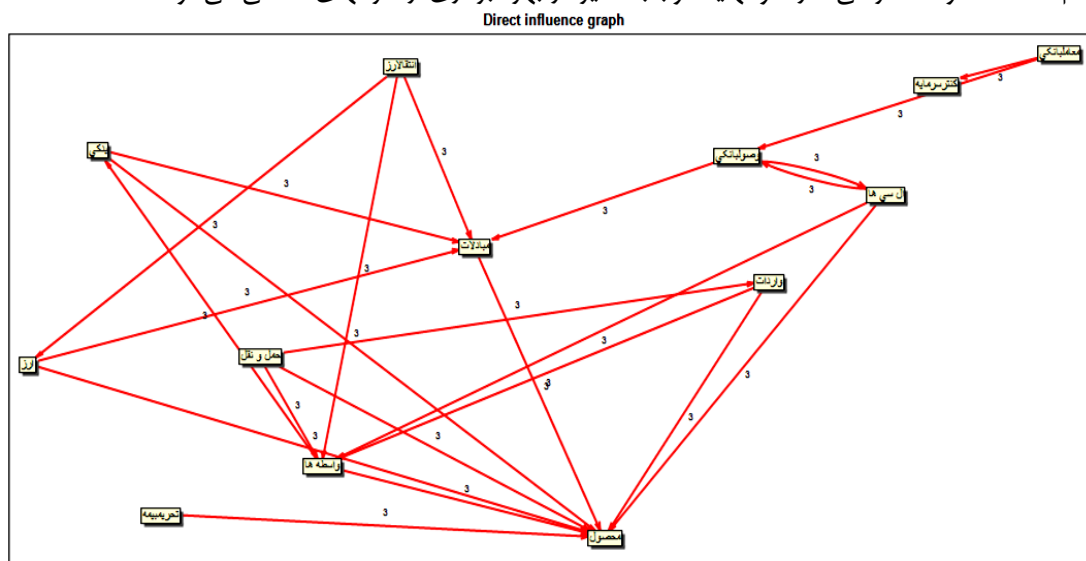
همچنین متغیر محدودیت در انتقال ارز بر نرخ ارز و همچنین بر طولانی شدن مدت‌زمان حمل کالاهای ضروری به‌وسیله واردکنندگان از طریق واسطه‌ها و نهایتاً افزایش هزینه مبادلات تأثیر می‌گذارد و این مسئله هم به‌نوبه خود بر افزایش هزینه تمام

شده محصولات اثر می‌گذارند و نهایتاً موجب تأخیر در بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی می‌شوند. همچنین در نمودار ۴ همه روابط موجود در مدل نشان داده شده است.

در نمودار ۴ پلان همه روابط بین متغیرها نشان داده شده است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، تأثیرات بسیار ضعیف با نقطه‌چین و تأثیر ضعیف با خط مشکی نازک و تأثیر متوسط با خط آبی نازک و تأثیر نسبتاً قوی با خط آبی ضخیم و قوی‌ترین تأثیرات بین متغیرها با خط قرمز ضخیم نشان داده شده است. در مدل کلی متغیر نتایج بیانگر این است که تقریباً اکثر مسیرهای تأثیر به سمت افزایش هزینه تمام شده محصولات است. همچنین متغیرهای دشواری خرید قطعات یدکی و افزایش هزینه مبادلات هم در وضعیتی هستند که اکثر فلش‌های تأثیر به سمت آن‌ها بوده و از سایر متغیرها تأثیر می‌پذیرند.

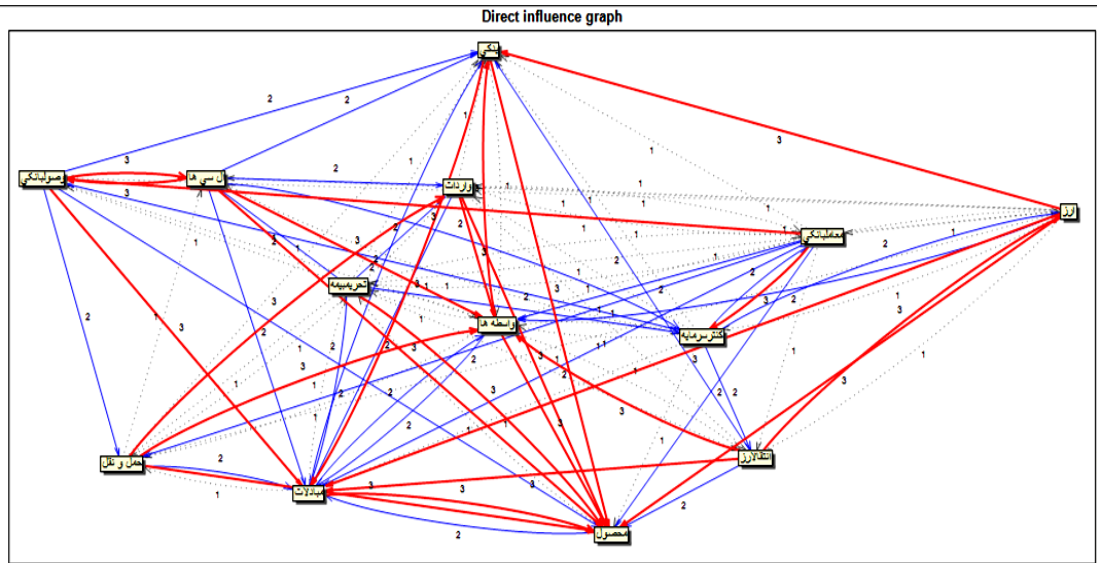
نمودار ۵ روابط غیر مستقیم بین متغیرها نشان داده شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود تأثیر متوسط با خط آبی نازک و تأثیر نسبتاً قوی با خط آبی ضخیم و قوی‌ترین تأثیرات بین متغیرها با خط قرمز ضخیم نشان داده شده است. و متغیرهای بانکی را که بصورت غیر مستقیم بر تأخیر بهره‌برداری طرح‌های صنعتی اثر می‌گذارد نشان می‌دهد. همچنین نمودار ۶ پلان همه روابط غیر مستقیم را نشان می‌دهد همان‌گونه که در مدل مشاهده می‌شود، قطع معاملات بانکی بر کنترل و ممنوع ساختن جابجایی سرمایه اثر می‌گذارد و این متغیر به نوبه خود بر مشکل در وصول مطالبات به علت مشکلات بانکی تأثیر گذاشته و سپس این مشکل به نوبه خود بر محدودیت گشایش ال سی‌ها و افزایش هزینه مبادلات تأثیر می‌گذارد.

همچنین متغیر محدودیت در انتقال ارز بر نرخ ارز و همچنین بر طولانی شدن مدت زمان حمل کالاهای ضروری به وسیله واردکنندگان از طریق واسطه‌ها و نهایتاً افزایش هزینه مبادلات تأثیر می‌گذارد و این مسئله هم به نوبه خود بر افزایش هزینه تمام شده محصولات اثر می‌گذارد و نهایتاً موجب تأخیر در بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی می‌شوند.

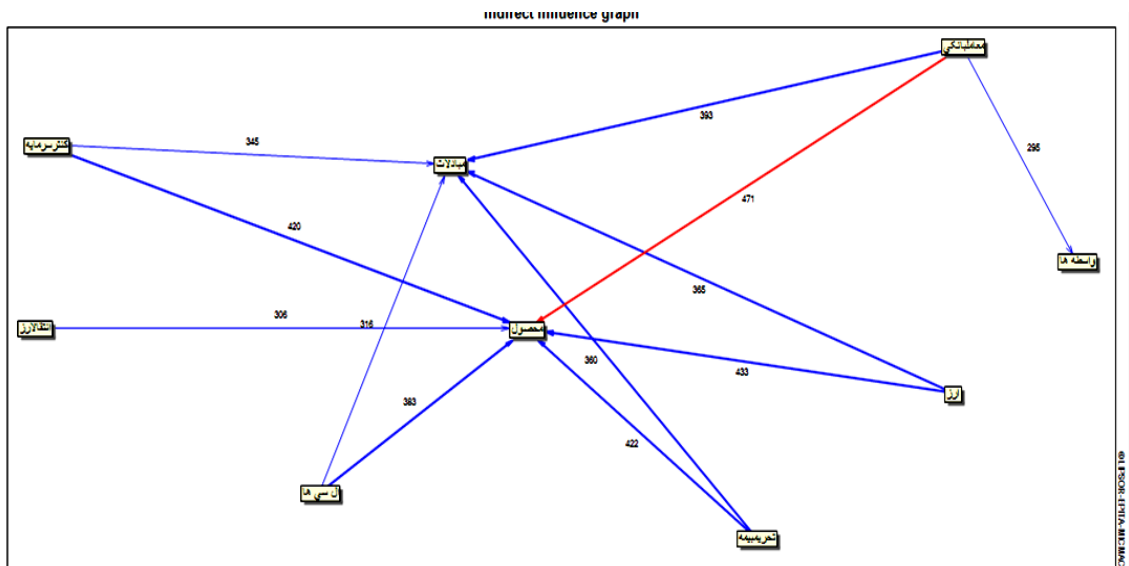
نمودار شماره (۳): پلان مهم‌ترین اثرات مستقیم متغیرها

- تأثیر بسیار ضعیف (dotted line)
- تأثیر ضعیف _____ (thin solid line)
- تأثیر متوسط _____ (medium solid line)
- تأثیر نسبتاً قوی _____ (thick solid line)
- قوی‌ترین تأثیر _____ (thickest solid line)

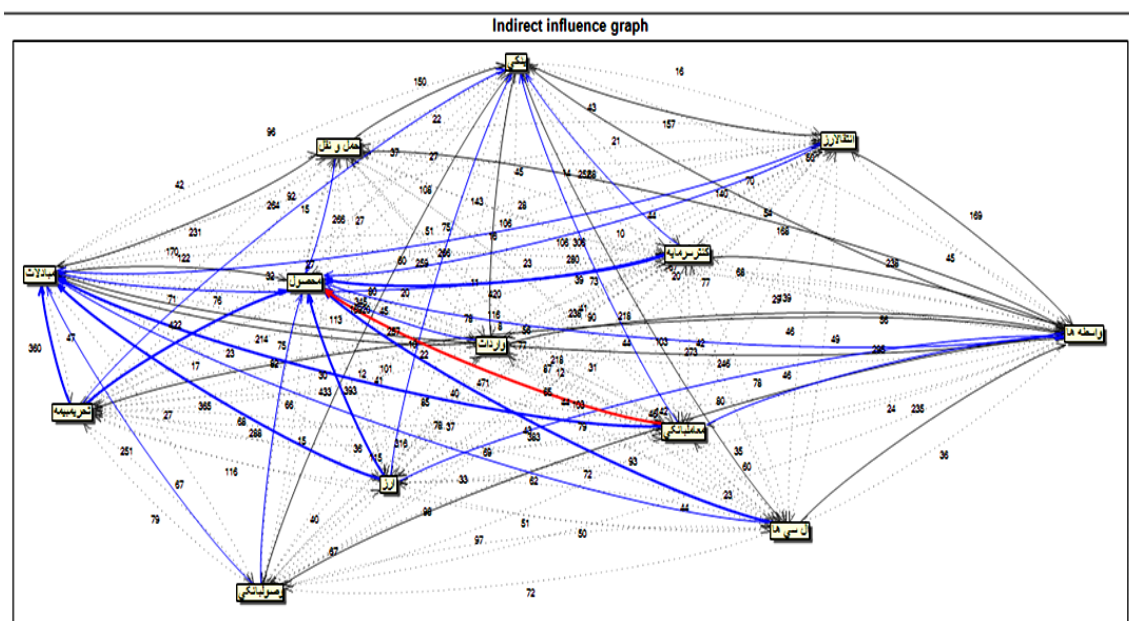
نمودار شماره (۴): پلان همه روابط مستقیم متغیرها

- تأثیر بسیار ضعیف (dotted line)
- تأثیر ضعیف — (thin solid line)
- تأثیر متوسط — (medium solid line)
- تأثیر نسبتاً قوی — (thick solid line)
- قوی‌ترین تأثیر — (thick solid red line)

نمودار شماره (۵): پلان مهم‌ترین روابط غیرمستقیم متغیرها

- تأثیر بسیار ضعیف (dotted line)
- تأثیر ضعیف — (thin solid line)
- تأثیر متوسط — (medium solid line)
- تأثیر نسبتاً قوی — (thick solid line)
- قوی‌ترین تأثیر — (thick solid red line)

نمودار شماره (۶): پلان همه روابط غیرمستقیم متغیرها

نتایج نشان داد ۶ عامل ناشی از تحریم که بیشترین تأثیرگذاری در تأخیر بهره‌برداری سرمایه‌گذاران از طرح‌های صنعتی دارند به ترتیب عبارت‌اند از: متغیر افزایش نرخ ارز در رتبه اول اهمیت قرار دارد. هرچقدر میزان نرخ ارز افزایش یابد، احتمال تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی بیشتر خواهد بود. متغیر قطع معاملات بانکی در رتبه دوم اهمیت قرار دارد. متغیر محدودیت گشایش ال سی‌ها در رتبه سوم اهمیت قرار دارد. متغیر تحریم خدمات بیمه در رتبه چهارم اهمیت قرار دارد. متغیر کنترل و ممنوع ساختن جابجایی سرمایه در رتبه پنجم اهمیت قرار دارد. متغیر افزایش هزینه‌های حمل‌ونقل در رتبه ششم اهمیت قرار دارد. بنابراین از نظر خبرگان و پاسخگویان شرکت‌کننده در تحقیق، این ۶ متغیر مذکور به‌عنوان متغیرهای تأثیرگذار و متغیرهای دوجوهی بیشترین تأثیر مستقیم را به‌عنوان عوامل مهم تحریم مؤثر بر تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی هستند.

در باب نتیجه به‌دست‌آمده از تحلیل ساختاری می‌توان گفت که عوامل مؤثر ناشی از تحریم در تأخیر بهره‌برداری سرمایه‌گذاران از طرح‌های صنعتی از وضعیت پایدار برخوردار است. در این تحقیق بر اساس نتایج به‌دست‌آمده متغیرهای پژوهش به چهار دسته زیر تقسیم می‌شوند:

۱- عوامل تأثیرگذار: در این تحقیق بر اساس نتایج به‌دست‌آمده متغیرهای «افزایش هزینه‌های حمل‌ونقل، افزایش نرخ ارز، محدودیت گشایش ال سی‌ها، محدودیت در انتقال ارز، تحریم خدمات بیمه، کنترل و ممنوع ساختن جابجایی سرمایه، مشکل در وصول مطالبات به علت مشکلات بانکی، ایجاد تنگناهایی در خرید و واردات کالا از خارج» به‌عنوان متغیرهای تأثیرگذار محسوب می‌شوند به‌عنوان متغیرهای تأثیرگذار در ساختار مورد مطالعه محسوب می‌شوند. بنابراین اولین عامل تأثیرگذار ناشی از تحریم در تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی، عامل افزایش هزینه تمام شده محصولات است. افزایش هزینه تمام شده محصولات توان رقابت شرکت‌ها را کاهش داده و موجب تأخیر در بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی می‌شود.

همچنین افزایش نرخ ارز در ایران به‌عنوان یک متغیر اساسی نقش مهمی در سایر بخش‌های مختلف اقتصادی ایران از تولیدات گرفته تا واردات و صادرات را در پی خواهد داشت. افزایش نرخ ارز منجر به تعویق سرمایه‌گذاری در بخش‌های صنعتی خواهد شد و به عبارتی فعالان اقتصادی دست‌نگاه خواهند داشت و به‌جای اینکه پول‌ها و سرمایه‌ها در سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت هزینه شود، سمت کارهای واسطه‌ای پیش خواهد رفت که بیانگر نبود ثبات در اقتصاد کشور است و از سویی دیگر جو روانی در جامعه ایجاد خواهد کرد که فعال اقتصادی در این راستای حرکت کند، بنابراین باید گفت این نوسان و افزایش قیمت ارز تأثیر منفی در اقتصاد کشور و بالاخص بخش مولد خواهد داشت.

محدودیت گشایش ال سی ها عامل دیگری است که بر افزایش هزینه تمام شده محصولات تأثیر دارد. بازگشایی «ال.سی» توسط بانک برای جلوگیری از انتقال پول نقد است. محدودیت در این رابطه باعث می‌شود که عملاً صنعتگران از این امکان خوب بانکی محروم شوند. با وجود مطالبات معوقه قابل توجه فعالان صنعتی از دولت و کمبود نقدینگی، برخی از واحدهای صنعتی مجبورند که برای خرید مواد اولیه پول نقد پرداخت کنند. همین مساله باعث می‌شود صنعتگران تعهدی برای ادامه فعالیت بنگاه‌ها و ارتقای کسب‌وکار وجود نداشته باشند. همچنین برای خرید کالاهای سرمایه‌ای برای تأسیس واحدهای صنعتی محدودیت ایجاد می‌کند.

نتایج نشان داد که عامل محدودیت در انتقال ارز در تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی بسیار مهم است، چون خریدهای خارجی و واردات کالاهای صنعتی نیازمند ارز بوده و عدم انتقال ارز به داخل کشور موجب تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی می‌شود.

۲- متغیرهای دوجبهی ریسک: همچنین نتایج نشان داد که متغیر واسطه‌ها (طولانی شدن مدت زمان حمل کالاهای ضروری به وسیله واردکنندگان از طریق واسطه‌ها) به عنوان متغیرهای ریسک و هدف محسوب می‌شوند. این متغیرها ظرفیت بسیار بالایی جهت تبدیل شدن به بازیگران کلیدی سیستم را دارا هستند، اعمال تحریم‌ها سبب رشد بی‌رویه واسطه‌گری و پرداخت سالانه هزاران میلیارد ریال به واسطه‌گران شد که این واسطه‌ها برای حمل کالاهای ضروری از مبادی دیگر اقدام می‌کنند.

۳- متغیرهای تأثیرپذیر یا وابسته: نتایج نشان داد که مؤلفه‌های "افزایش هزینه مبادلات، دشواری خرید قطعات یدکی، افزایش هزینه تمام شده محصولات، به عنوان مؤلفه‌های تأثیرپذیر و وابسته در سیستم موجب تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی به شمار می‌روند. یعنی این مؤلفه‌ها در واقع تأثیرپذیر بوده و از نتایج متغیرهای افزایش هزینه‌های حمل و نقل، افزایش نرخ ارز، محدودیت گشایش ال سی ها، محدودیت در انتقال ارز، تحریم خدمات بیمه، کنترل و ممنوع ساختن جابجایی سرمایه، مشکل در وصول مطالبات به علت مشکلات بانکی، ایجاد تنگنمایی در خرید و واردات کالا از خارج می‌باشند. متغیرهای وابسته در قسمت جنوب شرقی نمودار قرار دارند و تأثیرگذاری پایین و تأثیرپذیری بسیار بالایی دارند. بر اساس نتایج به دست آمده از تحقیق پیشنهادات اجرایی زیر در زمینه کاهش تأخیر بهره‌برداری از طرح‌های صنعتی ارائه می‌شود:

جدول شماره (۵): ارایه پیشنهادها

ردیف	مؤلفه و متغیر	پیشنهاد
۱	افزایش نرخ ارز	به منظور جلوگیری از افزایش نرخ ارز باید بانک مرکزی نقش آفرینی کند در این زمینه با گسترش روابط کارگزاری با بانک‌های خارجی کمک خواهد کرد تا دولت بتواند اعتبار و تسهیلاتی که از بانک‌های خارجی می‌گیرد استفاده کرده و بازار ارز داخلی را کنترل کند.
۲	قطع معاملات بانکی	باید بانک‌ها عامل در واردات سعی کنند تا گشایش‌های خطوط اعتباری یعنی ال سی ها را با ارزش‌های غیر از دلار انجام دهند. از آنجا که برای گردش دلاری، خزانه‌داری آمریکا باید موافقت کند، ال.سی باید با ارزش‌هایی نظیر یورو و بقیه ارزها بازگشایی شود.
۳	محدودیت گشایش ال سی ها	گشایش ال سی را باید بانک مرکزی به صورت جدی دنبال کند، در این راستا باید سیستم بانکی کشور خود را با مقررات بین‌المللی به روزرسانی کند.
۴	تحریم خدمات بیمه	به منظور کاهش مشکلات خدمات بیمه می‌توان از شرکت‌های بیمه ای داخلی برای پوشش بیمه ای استفاده کرد.
۵	کنترل و ممنوع ساختن جابجایی سرمایه	نظارت بر جابجایی ارز تخصیص یافته به وارد کنندگان و اخذ تعهد به سپردن ارز حاصل از صادرات به بدنه ی بازار و کشور
۶	افزایش هزینه‌های حمل و نقل	جلوگیری از افزایش هزینه های حمل و نقل صادراتی با دخالت و پایش وزارت راه و شهرسازی و ورود به موضوع و تعیین چارچوب مشخصی در نرخ گذاری مسیرهای پرتردد حمل بار صادراتی کشور

۷	محدودیت در انتقال ارز	برای حل مشکلات مربوط به انتقال ارز به داخل کشور باید وزارت خارجه و دیگر نهادهای مسئول از جمله بانک مرکزی تلاش کنند تا شرکتها از سوئیفت (Swift) برای انتقال ارزی و حواله ارزی استفاده کنند.
۸	مشکل در وصول مطالبات به علت مشکلات بانکی	به منظور جلوگیری از مشکل در وصول مطالبات باید بانک مرکزی نقش آفرینی کند در این زمینه با گسترش روابط کارگزاری با بانکهای خارجی کمک خواهد کرد تا دولت بتواند اعتبار و تسهیلاتی که از بانکهای خارجی میگیرد استفاده کرده و بازار ارز داخلی را کنترل کند.
۹	طولانی شدن مدت زمان حمل کالاهای ضروری به وسیله واردکنندگان از طریق واسطهها	تلاش در استفاده ی کمتر از واسطه ها و مبادله با کشورهایی که مشکل مبادله ای با ایران ندارند جهت کاهش هزینه های واسطه گری
۱۰	ایجاد تنگناهایی در خرید و واردات کالا از خارج	حمایت از صنایع داخلی و ممنوعیت ورود به کالاهایی که نظیر آن به نوعی در کشور تولید میشود
۱۱	افزایش هزینه مبادلات	پیدا کردن منابع اصلی تامین کالا در جهت کاهش هزینه های مبادلات و تشویق تولید کنندگان داخل کشور جهت طراحی و سخت محصولاتی که ایران پتانسیل ساخت آن را دارد
۱۲	دشواری خرید قطعات یدکی	حمایت از صنایع تولید داخلی و تشویق قطعه سازان و انتقال تکنولوژی و مهندسی معکوس در ساخت قطعات
۱۳	افزایش هزینه تمام شده محصولات	بهبود سازی انتخاب و ترکیب منابع جهت کاهش هزینه های تمام شده محصولات

در پایان جهت پژوهش اتی دیگر محققین پیشنهادات ذیل ارائه میگردد:

- بررسی و مقایسه اثرات تاخیر در بهره برداری از طرحهای صنعتی بر رشد و توسعه اقتصادی کشور
- بررسی تاثیرات برجام بر وضعیت تحریمهای صنعتی کشور
- بررسی وضعیت تاخیر در بهره برداری از طرحهای صنعتی قبل و پس از امضای برجام محدودیتهای تحقیق را می توان موارد ذیل بر شمرد:
- قلمرو زمانی تحقیق سال ۹۸-۹۷ بوده و متکی بر نظرات گروهی از خبرگان بوده است ، بنابراین اگر تحقیق در قلمرو زمانی دیگری انجام شود، و در شرکتهای دیگر انجام شود، ممکن است نتایج متفاوتی بدست آید.
- از آنجایی که به برخی از مدیران شرکتهای صادر کننده مورد مطالعه بیش ازدو بار باید پرسشنامه ارائه می شد، لذا جلب همکاری آنها و اخذ پاسخهای دقیق همواره مورد دغدغه بود.

۴- منابع

1. Bagheri, Mohsen. (2013). The Impact of Economic Sanctions on the Performance of Domestic Factors in Small and Medium Industries of Markazi Province from 2001 to 2012, *International Conference on Economics in the Conditions of Sanctions*.
2. Behroozifar, Morteza. (2010). The Effects of US Unilateral Sanctions on the US Commercial Economy and Global Energy Markets. *Quarterly Journal of Business Research*, No. 33.
3. Rabani, Taha. (2012). Structural analysis method is a tool for recognizing and analyzing variables affecting the future of urban issues (Vol. 1, p. 9). *Paper presented at the national futures studies conference, the first national futures research conference*.
4. Rouhani, Arash and Ajrlou, Saeed.(2014). MICMAC software training. Tehran: Arena.
5. Fadaei, Mehdi; and Derakhshan, Morteza. (2012). effects of economic sactions on 4th economic growth in Iran. *Journal of Economic Growth and Development*, 5 (18), 132-113.
6. Hosseini, S S A. (2013). Iran's Economy Accompanied by Sanctions with Emphasis on 2012 Performance. *Quarterly journal of fiscal and Economic policies*, 1 (2), 5-20.
7. Hufbauer, G., Schott, J., Elliott, K., Oegg, B. (2007). *Economic Sanctions Reconsidered* (3rd edition). Institute for International Economics, Washington DC.

8. Hufbauer, Gary Clyde; Schott, Jeffrey J.; Elliott, Kimberly Ann; & (U.S.), Institute for International Economics. (2007). *Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy*. Peterson Institute.
9. Petrescu, I.M. (2008). *Rethinking Economic Sanction Success: Sanctions as Deterrents*. Working Paper, American Enterprise Institute.
10. Yavari, Kazem, Mohseni, Reza. (2009). The Effects of Trade and Financial Sanctions on the Iranian Economy: A Historical Analysis. *Islamic Parliament Research Center of the Islamic Republic of IRAN*, 16 (61).

Identifying and Prioritizing the Effective Factors of Sanctions in Delaying Investors' Exploitation of Industrial Projects Using Delphi Technique and Structural Analysis (Case Study: Zanjan Industrial Companies)

Firozeh Haji Ali Akbari

Assistant Professor, Department of Management, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran

Email: firouzehajialiakbari@gmail.com

Abstract

The aim of this paper is to recognize and prioritize the reasons that can cause industrial projects to be delayed as a result of Iran's sanctions. This is an exploratory analysis that used the viewpoints of experts, supervisors, business experts, and managers of companies engaged in the operation of industrial projects in Zanjan province to try to classify these causes. In this study, structural analysis technique and Mick Mac software were used and the sample selected to participate in the Delphi method interview group were experts, managers and experts in industry and international trade and managers of companies involved in the exploitation of industrial projects in Zanjan province. After questioning and describing the causes, the Delphi group of 33 people answered the study questionnaires. The findings revealed that the rise in all product costs is the most important factor in delaying the operation of manufacturing ventures due to sanctions. In addition, the rise in Iran's exchange rate is a major factor in productions aimed at imports and exports. Another factor that raises product costs is limiting the number of LCs that can be opened. Currency conversion restrictions are another significant factor in slowing the operation of industrial projects because foreign sales and shipments of industrial products require foreign exchange, and inability to transfer foreign currency internally causes industrial projects to be delayed.

Keywords: expense of products, industrial and business projects, sanction